

В.В. Пророченко,
студент юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
науковий керівник: **Н.В. Коломієць,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

МОТИВ І МЕТА – ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Під суб'єктивною стороною злочину в науці кримінального права розуміють психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану зі скоєнням злочину. Питання про зміст суб'єктивної сторони злочину, про місце вини в ній, а отже і про місце факультативних ознак в конструкції суб'єктивної сторони не втрачає своєї актуальності. Їх вивчення є важливим напрямком в теорії кримінального права. Тільки вивчаючи дійсні бажання суб'єкта, можна зрозуміти його фактичне відношення до своїх дій та їх можливих наслідків, тобто встановити його реальну вину.

Вивченням питань, пов'язаних з мотивом і метою злочину займалися такі вчені як О.В. Ус, А.В. Савченко, В.О. Қазміренко, В.І. Крецул, О.М. Цільмак та інші. Вони розглядали мотив і мету як факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу злочину.

Мотив і мета є психологічними категоріями. Психологи дивляться в основу формування мотивів і мети. В.А. Аверін вважає, що на питання «що таке мотив?» дають відповідь запитання «навіщо?», «для чого?», «чому?», «через що людина поводить себе саме так, а не інакше?». Переважна більшість психологів вважає, що мотив – це або мета (предмет), або спонукання, або властивість особистості, або її потреба, чи намір, або ж її стан [1, с. 57–58].

Мотив і мета – лише частина проблеми не тільки суб'єктивної сторони злочину, але й будь-якої психічної діяльності, в тому числі і злочинної, людини, яка здатна відповідати за свої діяння і вчинки. Тому вивчати мотив і мету слід в системі інших елементів (в тому числі вини та емоційного стану) суб'єктивної сторони злочину як специфічної форми психічної діяльності і внутрішньої сторони злочину.

Мотив і пов'язана з ним мета накладають відбиток на весь вольовий процес, який регулює поведінку, визначають змістовну і основоположну сторону цієї поведінки. Саме від мотиву залежить, який сенс і значення для даної людини має скоєне ним діяння. Змістом мотиву і мети в значній мірі визначається морально-етична оцінка скоєних особою дій або бездіяльності. При однаковому усвідомленні винним своїх дій (бездіяльності) вина і відповідальність можуть бути більшими або меншими, якщо були неоднакові за своїм змістом мотиви і цілі, які лежали в основі його поведінки.

У науці існує велика кількість думок стосовно мотиву і мети злочину.

О.В. Ус вважає, що мотивом злочину є внутрішнє спонукання особи, яким вона керується при вчиненні злочину (яке викликає в особи рішучість, бажання вчинити злочин). Під метою розуміється уявлення про бажаний результат, до якого прагне особа і який визначає спрямованість її злочинного діяння. Будь-яка свідома і вольова діяльність людини є мотивованою і цілеспрямованою. Саме тому, встановлення й аналіз усього спектру мотивів, якими керуються співучасники та цілей, які вони переслідують, дозволить встановити механізм спільного вчинення злочину, причини і механізм виникнення спільного умислу на скоєння злочину, і, нарешті, уяснити причини його здійснення. Водночас з усієї сукупності мотивів та цілей необхідно виділити ті, що мають кримінально-правове значення, - впливають на кваліфікацію, призначення покарання тощо [2, с. 187].

На думку А.В. Савченка визначення мотиву злочину як психічного утвору є цілком припустимим. Мотив як психічний утвір - це не психічний процес, а вже певним чином сформоване психічне явище, яке може складатися не тільки з якогось окремого психічного компонента, а й з їх сукупності. У кожному конкретному злочині цю сукупність можуть створювати зовсім різні компоненти (психічні явища). Уявлення про мотив як про психічний утвір дозволяє об'єднати більшість існуючих точок зору щодо розуміння мотиву злочину, бо кожна з них має право на існування. Тобто, мотив злочину – це інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою. Мотиву безпосередньо належать спонукальна та сенсоутворююча функції. Саме мотив треба вважати спонукою до злочину, початковою спонукальною причиною, витоком злочину. Однак спонукання неможливо без участі сенсу. За допомогою сенсу пояснюється, навіщо і для чого відбувається спонукання до злочину. Кожна людська поведінка або діяльність (в тому числі і злочин) несе в собі певний сенс як для самого суб'єкта, так і для тих, хто його оточує. У своїй сукупності зазначені функції здатні найбільш точно охарактеризувати мотив кожного суспільно небезпечного діяння [3, с. 13–14].

В свою чергу В.О. Казміренко визначає мотив як елемент мотивації, що знаходиться в сфері свідомості і стає основою для прийняття рішення про злочинну поведінку і, відповідно, здійснення певного поведінкового акту (злочину). Мета – це усвідомлення необхідності й можливості конкретного результату поведінки, за допомогою якої суб'єкт задовольняє свою потребу, його мисленнєве передбачення. Мотив характеризує суб'єктивну значимість поведінки, мета – її об'єктивну спрямованість [4, с. 102–103].

О. М. Цільмак наполягає на тому, що мотив допомагає з'ясувати, з якою обставиною особа пов'язує вчинення злочину, як вона аргументує власну поведінку та яку мету переслідує. Тобто мотив визначає поведінку особи не сам по собі, а лише у взаємозв'язку з метою. Мотив і мета – це ознаки суб'єктивної сторони злочину, які нерозривно пов'язані з виною, однак мають факультативне значення. З кримінально-правової позиції мотиви та мета можуть слугувати:

1) основними ознаками складу злочину (коли вони зазначені в диспозиції конкретної статті КК України);

2) ознаками, наявність яких становить кваліфікований склад злочину;

3) обставинами, що пом'якшують або обтяжують покарання [5, с. 65].

Наведені дефініції мотиву та мети злочину свідчать про відсутність однозначного визначення, якоїсь певної згоди щодо його розуміння.

Таким чином, мотив і мета надають діянню характеру кримінально караного і допомагають відмежувати злочинне діяння від незлочинного, здійснюють вплив на процес криміналізації (декриміналізації) тих чи інших суспільних діянь, сприяють диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання. Мотиви та мета завжди мають в своїй основі інтереси, бажання, потяги та потреби, їхній зміст визначає антисоціальна спрямованість особи. Мотив і мета мають особливе значення при визнанні поведінки суб'єкта протиправною, при кваліфікації злочину та при розмежуванні суміжних складів.

Література

1. Аверин В.А. Психология личности: Учебное пособие. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. — 89 с.
2. Ус О.В. Врахування мотиву та мети діяння співучасника при кваліфікації злочину / О.В. Ус // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28 лют.—1 берез. 2014 р. — Херсон, 2014. С. 187—190.
3. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину. Монографія. — К.: Атіка, 2002. — 144 с.
4. Казміренко В.О. Психологічний аналіз мотиву та мети розбою / В.О. Казміренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 33. Том 2. С. 100—104.
5. Цільмак О.М. Класифікація мотивів і мети умисного вбивства / О.М. Цільмак // Юридична психологія. № 1 (20). С. 59—66.